

Un alt segment era alcătuit din familii românești care fie trăiau și în Franța, fie obținuseră vize de intrare în perioada neutralității României și se stabiliseră acolo deoarece considerau locul mai sigur, în ciuda războiului, decât propria țară.

Punctul în jurul căreia gravita comunitatea românească îl constituia reprezentanța diplomatică de la Paris, condusă de ministrul Alexandru Em. Lahovary, care, și datorită conexiunilor de familie, înrudirilor și prieteniiilor, era cunoscut, la fel cum se întâmpla și cu soția sa Ana, născută Krețulescu.

Probabil primul semn care ne arată că energiile feminine se puneau în mișcare l-a constituit demersul unui grup de doamne românce aflate la Paris care s-au adresat ministrului Lahovary cu rugămintea de a fi îndrumate și sprijinite. Luat pe nepregătite, pe 31 august 1916, titularul legației a luat legătura în țară cu Colette Plagino, una dintre fiicele sale, cerând sfaturi¹. Nu cunoaștem răspunsul destinatarei, dar relevant ni se pare faptul că lucrurile se puseseră în mișcare. La insistențele solicitantelor, Alexandru Lahovary și-a modificat atitudinea și a sprijinit coagularea unor energii care vor avea efecte demne de reținut. Probabil că un rol l-a avut în evoluția amintită și soția sa, Ana Lahovary, care începuse din luna septembrie să-i contacteze pe unii dintre viitorii membri titulari și onorifici ai asociației pe care o proiecta².

Pe 21 ianuarie 1917 avea loc o primă întâlnire a ceea ce avea să însemne „Comitetul de asistență a Crucii Roșii Române de la Paris”³, organism care a funcționat până la încheierea războiului. Discuțiile s-au purtat în jurul statutului care trebuia depus la Prefectura Poliției și care prevedea existența unui consiliu de administrație cu rol de decizie, a unei președinții de onoare și a uneia executive, a unui secretariat și a unor filiale pe teritoriul Franței. Colonelul Vasile Rudeanu, comandantul Misiunii Militare Române în Franța, membru al Comitetului, propunea desfășurarea unei propagande în favoarea cauzei românești, cauză complet necunoscută publicului francez.

Componenta conducerii asociației cuprindea atât personalități române, cât și franceze, din dorința de a se realiza de la început conexiunile necesare obținerii unui sprijin substanțial: președinți de onoare – Paul Deschanel⁴, liderul Camerei Deputaților din Parlamentul francez, și Alexandru Lahovary; președintă executivă – Ana Lahovary;

1. AMAE, fond Paris, vol. 606, nenumărat. Nu ni se dezvăluie numele acelor doamne care au avut inițiativa. O altă fiică a sa, Tatiana, era căsătorită cu Vasile Rudeanu – *apud* Lahovary, *Amintiri diplomatice...*, p. XIV. Diplomatul a rămas în postul de la Paris până în decembrie 1917 (fusese numit în octombrie 1908) (*ibidem*, p. XVIII). Din ianuarie 1918 a fost înlocuit prin Victor Antonescu.
2. *Ibidem*.
3. ANR, ANIC, fond CACRRP, dosar 59, ff. 3-5, 21 ianuarie 1917.
4. AMAE, fond Paris, vol. 606, nenumărat. Acesta a acceptat numirea.

vicepreședinți – principesa Jean Callimachi, Mihai Suțu, Ana Brâncoveanu de Noailles, principesa Dimitrie Șuțu, Elena Văcărescu; secretar general – Max Buteau; trezorier – M.G. Labrousse¹. Membrii fondatori, în număr de 13, alături de cei menționați², ocupau funcții de decizie în structurile administrative și militare franceze sau erau personalități ale comunității românești de la Paris. Fondatorii desemnau aproximativ o sută de membri de onoare³, personalități care acceptaseră această calitate, toate figuri emblematice ale aristocrației franceze sau aparținând unor structuri de prestigiu și de decizie în țara aliată, precum Academia, guvernul, parlamentul, armata, lumea artistică și scriitoricească, marea burghezie, corpul universitar, corpul diplomatic.

Lista membrilor de onoare ne arată mai multe lucruri. În primul rând, evidențiază conexiunile extinse și profunde pe care românii din Franța le aveau în societatea de adopție, legăturile de prietenie și apreciere reciprocă, alianțele matrimoniale, mai ales la nivelul aristocrației, foarte buna cunoaștere a mediului politic, cultural și social francez, adaptarea aproape perfectă a acelor români la realitățile cotidiene ale unui model pe care și-l însușiseră. În al doilea rând, toți cei care acceptaseră să dețină calitatea de membru de onoare dovedeau că erau alături de români și de problemele lor, se simțeau solidari și doreau să se implice, își asumaseră o responsabilitate față de care nu erau cu nimic obligați, ci doar rugați pur și simplu. În al treilea rând, era o abordare cât se poate de pragmatică, deoarece fuseseră aleși oameni influenți, fiecare în domeniul lui de interes, care puteau susține cauza României, o puteau face cunoscută și, chestiune majoră, puteau facilita obținerea de fonduri și mijloace.

Ministrul Alexandru Lahovary a informat centrala de la București despre inițiativa organizării Comitetului și a solicitat ca în țară să se facă publicitate în jurul constituirii lui pentru ca familiile prizonierilor de război să știe cui să se adreseze și, de asemenea, să se remită din partea guvernului român o adresă Crucii Roșii Internaționale cu sediul la Berna pentru ca organismul creat la Paris să fie recunoscut ca partener de dialog⁴, ceea ce s-a și petrecut.

În același timp, i-a prezentat prim-ministrului Ion I.C. Brătianu un raport⁵ în care sublinia atât dorința „de a profita în favoarea răniților și prizonierilor noștri, de bunăvoința și dărnicia cunoscute ale publicului

1. ANR, ANIC, fond CACRRP, dosar 59, ff. 8-9, ședința din 4 martie 1917.

2. *Ibidem*, dosar 122, f. 18: Ana Cantacuzino, Ana Catargi, François Arago, generalul francez Delanne, G. Hanotaux, G. Lacour-Gayet, Alexandru Plagino, colonelul Vasile Rudeanu, Mario Roques, Toma Stelian, maior Teodorescu, Marcel Trelat, L. Villars.

3. *Ibidem*.

4. *Ibidem*, f. 19.

5. AMAE, fond Problema 71/1914. E2, partea a II-a, vol. 12, f. 353, 19 februarie 1917.

francez”, cât și intenția de „a deștepta și mai mult simpatiile de care se bucură România” în mediul public din Franța.

Una dintre primele măsuri organizatorice adoptate de Comitet a fost aceea de a se continua, sub coordonarea noii organizații și cu sprijinul acesteia, activitatea „Asociației pentru locuință a tinerelor fete române de la Paris” (Association Pour le Home des Jeunes Filles Roumaines à Paris). Asociația fusese creată în 1911 în urma unei inițiative private a doamnelor române stabilite la Paris¹, din dorința de a veni în sprijinul tinerelor care studiau în capitala Franței, atât în universități, cât și în școlile comerciale sau de meserii de rang secundar².

Colaborarea urma să fie ușurată și de faptul că, potrivit statutului Asociației, președintele ei de onoare era ministrul României în funcție, iar președinția executivă era deținută de Ana Lahovary. Chiar dacă, de la înființare și până în 1918, numărul pensionarelor îndrumate și finanțate scăzuse³, fără îndoială din cauza războiului, activitatea nu se întrerupsese. Tinerile fete care continuaseră să fie înscrise după 1914 nu veneau din România, ci proveneau din familii de români stabiliți deja în Franța înainte de război.

O altă fuziune prin absorbție s-a produs la începutul lunii februarie 1917 prin înglobarea societății „Ambulanțele automobile Regina Maria”, organizație condusă de Elena Suțu din însărcinarea suveranei, care trebuia să adune bani și produse pentru a sprijini activitatea din România a instituției „Regina Maria”⁴. Scopul contopirii celor două societăți era unul strategic: evitarea riscului unei concurențe care ar fi fost neproductivă și ar fi diminuat mijloacele de acțiune și în special rezultatele. Toate eforturile de concentrare a energiilor au fost foarte apreciate de membrii coloniei românești de la Paris, în numele căreia Toma Stelian exprima „întreaga ei recunoștință pentru neprețuitele servicii ce, cu atâta inimă, ați făcut Crucii Roșii române și scumpei noastre patrii”⁵.

Sediul oficial al Comitetului era situat într-o zonă centrală a orașului, Avenue des Champs-Élysées⁶, iar pentru reglementarea chestiunilor

1. ANR, ANIC, fond CACRRP, dosar 183, f. 152. Din comitetul de inițiativă făceau parte doamnele Pherekide, Hurmuzescu, Mitilineu, Leon Lahovary, secretar general era Jean Popescu Pion, trezorier Constantin Dancovici. Doamnele sunt menționate cu numele soțului, în document nefiind trecute prenumele lor.
2. *Ibidem*, ff. 10, 19-21, 27-29.
3. *Ibidem*, f. 184. Numărul fetelor ajutate era variabil: 1911-1912 – 45; 1913 – 50; 1914 – 47; 1915 – 27; 1916 – 18; 1917 – 18; 1918 – 20.
4. *Ibidem*, dosar 71, f. 1.
5. *Ibidem*, dosar 114, f. 1.
6. Avenue des Champs-Élysées nr. 114. Imobilul a fost cedat gratuit pe toată durata războiului de familia Breuillot, prin intermediul baronului de Marçay, la rugămintea Anei Lahovary (*ibidem*, dosar 162, f. 1). La numărul 93 locuia familia Lahovary (*ibidem*, f. 152).

financiare, conducerea acestuia a deschis un cont la banca Louis Dreyfus & Cie¹ pentru a fi la dispoziția donatorilor și pentru desfășurarea operațiunilor financiare curente.

La Berna funcționa în cadrul Crucii Roșii Internaționale, încă din septembrie 1916, o secțiune română,

în scopul de a veni în ajutorul prizonierilor români internați în țările în luptă cu România, trimițându-le în mod periodic alimente, haine sau bani, punându-i în corespondență cu familiile lor și făcând investigațiile necesare pentru a descoperi pe cei dispăruți².

Legătura dintre Comitetul de la Paris și cel de la Berna s-a făcut rapid și s-a dovedit funcțională pe toată durata războiului și a reușit să suplinească eficient legătura mult mai greoaie dintre Iași și Crucea Roșie Internațională. În felul acesta, Comitetul se transforma într-un veritabil releu prin intermediul căruia familiile din România puteau lua legătura cu cei aflați în prizonierat, iar aceștia puteau primi pachete cu alimente, cărți și îmbrăcăminte.

Mijloacele utilizate pentru a obține banii necesari punerii în practică a proiectelor preconizate erau: a) vânzarea unor cărți poștale cu portretele membrilor familiei regale³ și a altor tipuri de cărți poștale ilustrate⁴; b) vânzarea mărcilor poștale emise cu ocazia jubileului de 40 de ani de domnie a regelui Carol și a reginei Elisabeta, a celor emise în 1900 cu valoare nominală de 5 lei, „schimbând culorile și folosind un supratipar care să conțină semnul Crucii Roșii și prețul”⁵, probabil unul nou; c) baterea la Paris a unor medalii cu efigia regelui Ferdinand și a reginei Maria, realizate de gravorul Tony Szirmai, în variante de bronz, bronz argintat, bronz aurit, argint, vermeil⁶, și a unei medalii „Franța-România” în bronz și în carton aurit sau argintat, precum și a unor insigne cu portretele suveranilor și cu stema regatului României⁷; d) organizarea unor spectacole de teatru și operă la Paris și în alte

1. AMAE, fond Paris, vol. 606, nenumerotat. Bancherul Louis Dreyfus fusese unul dintre vicepreședinții societății „Association Pour le Home des Jeunes Filles à Paris”.
2. *Ibidem*.
3. AMAE, fond Problema 71/1914. E2, partea I, vol. 123, f. 44.
4. ANR, ANIC, fond CACRRP, dosar 21, ff. 1-49. Apar menționate următoarele tipuri de cărți poștale ilustrate: cu portretul reginei, variantă clasică și aurită; decorate cu soldați români în uniformă de luptă; regina în ținute de doliu; casă românească la țară; cărți poștale cu autograful reginei Maria.
5. AMAE, fond Problema 71/1914. E2, partea I, vol. 123, f. 46.
6. ANR, ANIC, fond CACRRP, dosar 21, ff. 1-49. Prețul de vânzare era următorul: în bronz – 25 fr.; în bronz argintat sau aurit – 30 fr.; în argint – 50 fr.; în vermeil – 60 fr.
7. *Ibidem*.

orașe din provincie¹ în beneficiul Comitetului; e) o amplă expoziție de artă populară românească la Petit Palais²; f) donații în bani din partea unor particularilor și a unor instituții³.

La prima vedere, unele soluții ar putea părea lipsite de orice importanță, de exemplu, vânzarea cărților poștale ilustrate. Dacă ne gândim însă că Primul Război Mondial a reprezentat epoca de glorie a cărții poștale în întreaga Europă, tirajele ajungând să depășească o producție totală de 40-80 de milioane de exemplare pe an, înțelegem altfel chestiunea. Cele mai populare s-au dovedit a fi cărțile poștale cu portretul reginei Maria, unele purtând semnătura olografă a suveranei, care erau și cele mai scumpe, ajungând la zece franci bucata. Dacă spunem că o piesă cartofilă obișnuită costa de obicei 50 de centime, avem o imagine mai clară a veniturilor pe care cartolinele le puteau pune la dispoziția Comitetului. Regina s-a interesat îndeaproape de cărțile poștale și de medaliile cu portretul ei⁴, de producerea acestora și de felul în care erau apreciate de public.

Aceste piese erau vândute în timpul spectacolelor de binefacere organizate de Comitet în marile magazine și erau oferite donatorilor și artiștilor francezi care realizau afișele manifestărilor în favoarea României⁵. De asemenea, directorul revistei *L'Illustration*, René Baché, realiza pentru Comitet, cu ajutorul graficienilor revistei, un brevet care urma să fie oferit donatorilor în semn de mulțumire⁶. Documentul tipărit pe un carton de bună calitate era decorat în două registre: în stânga, prim-planul cuprindea un soldat român în uniformă, cu pușca în mână dreaptă într-o poză marțială, iar în planul secund se putea vedea o unitate militară în ofensivă, cu drapelul de luptă desfășurat; registrul din dreapta era ilustrat cu o scenă idilică, două femei îmbrăcate în costume populare, redată cu atenție, una tânără care ținea un copil în brațe, cealaltă în vârstă care torcea lâna, iar în fundal o casă

1. *Ibidem*, dosar 23, f. 4. Câteva exemple în acest sens: la Nisa, consulul onorific al României, Gauthier Vignal, organiza un spectacol, iar Camille Blanc, unul similar la Monte Carlo; primarul din Saint-Nazaire se implica și el în acest sens; la sala Gaveau se producea pianista Rennesson Guyot; la Comedia Franceză directorul pune în scenă o operă compusă de Henry Bernstein în folosul Comitetului; spectacol la Opera Garnier cu „Fedra”, având-o pe Ida Rubinstein în rolul principal, și un alt spectacol de poezie la care a recitat poetul Jean Richepin.
2. *Ibidem*, f. 6. După închiderea expoziției, costumele populare românești erau vândute în folosul Comitetului.
3. *Ibidem*. Acest mijloc avea avantajul că pune rapid la dispoziția Comitetului fonduri lichide care puteau fi utilizate imediat. De exemplu, de la diverși președinți și membri ai unor consilii de administrație se strângeau 12.000 de franci care erau trimiși la Iași (*ibidem*, dosar 122, ff. 13-14).
4. *Ibidem*, ff. 20, 24, 48.
5. *Ibidem*, dosar 23, f. 2.
6. *Ibidem*. Primul tiraj a fost de 5.000 exemplare.

de țară. Partea superioară avea desenată în mijloc stema regatului, între mai multe drapele române și franceze și ramuri de laur. Eroismul soldaților care luptau pentru apărarea națiunii reprezenta ideea care stătea în spatele imaginii. În dreapta-jos se putea citi textul, scris cu litere stilizate: „Le Comité d'Assistance à la Croix Rouge Roumaine remercie M... de son généreux don en faveur des Soldats de l'Armée Roumaine combattant pour le Droit et la Liberté”.

Regina Maria accepta să patroneze, chiar dacă de la distanță, multe dintre evenimentele organizate de Comitet¹, ceea ce sporea prestigiul și vizibilitatea acestora, chestiuni importante, dacă ne gândim că rezultatul era adunarea de fonduri.

Succesul de care s-au bucurat costumele populare românești a sporit cererea de noi astfel de piese, printr-un demers al Anei Lahovary pe lângă Elisa Brătianu², în octombrie 1916 și aprilie 1917.

Activitatea de propagandă era pusă în operă printr-o susținută publicistică în ziarele și revistele franceze. Cea mai mare parte a articolelor erau publicate ca urmare a demersurilor Comitetului pe lângă membrii săi de onoare, dintre care mulți erau jurnaliști. Unele erau scrise la inițiativa ziariștilor francezi și a guvernului Franței, interesați și ei să susțină aliata care lupta în Peninsula Balcanică. Altele, destul de puține, erau plătite din ordinul guvernului de la Iași. Nu trebuie să uităm nici activitatea publicistică a reginei Maria.

Comitetul trimitea în țară articolele referitoare la chestiunea românească³ și din lectura lor reieșea hotărârea autorilor de a contribui la declanșarea unor sentimente de simpatie față de România, mai ales în condițiile grele prin care trecea țara la începutul anului 1917, după retragerea în Moldova și izbucnirea epidemiei de tifos exantematic și febră recurentă. În articolele menționate, de multe ori era amintit rolul Anei Lahovary și al Comitetului de asistență pe care îl conducea, ca organizatori ai mișcării de sprijinire a țării.

Într-adevăr, președinta Comitetului a reușit să instituie la nivelul întregii Franțe o rețea de strângere a ajutoarelor, financiare mai ales. Arhivele păstrează listele de subscripție sau diverse alte documente pe care, la Paris, Ana Lahovary le-a primit din Nisa, Vichy, Maule, Moulins, Ploudalmézeau, Bordeaux, Château de Tomblaine, lângă Nancy, Lyon,

1. AMAE, fond Paris, nenumerotat.

2. *Ibidem*.

3. *Ibidem*, fond Problema 71/1914. E2, partea a II-a, vol. 12, ff. 354-357. Iată doar câteva exemple: Henry Bérenger, „Pour la Roumanie”, *Paris Midi*, 10 februarie 1917; „Pour la Roumanie” (nesemnăt), *Journal des Debats*, 7 februarie 1917; Gabriel Hanotaux, „Pour la Roumanie”, *Le Figaro*, 6 februarie 1917; C.D. Mavrodin, „La Roumanie et la race latine”, *L'union latine*, 14 ianuarie 1917; René Pinon, „Pour la Roumanie envahie”, *L'Opinion*; Serge Basset, „Pour aider nos frères les Roumains”, și S. Pichon, „Pour la Roumanie”, ambele în *Le Petit Journal*, 12 februarie 1917.